

OCAK-ŞUBAT 2019
ESKİŞEHİR
İNSAN HAKLARI İHLÂLLERİ RAPORU

YAŞAM BELEK ÖZGÜRLÜK DERNEĞİ
İNSAN HAKLARI İZLEME GRUBU

Yaşam Bellek Özgürlük Derneği İnsan Hakları İzleme Grubu, Eskişehir'deki insan hakları ihlallerinin izlenmesi çalışmalarında raporlamanın eksikliğine dair yaptığı tespit üzerine, Eskişehir'de yaşanan hak ihlallerini raporlamaya karar vermiştir. Eskişehir'de hak savunuculuğu çalışmalarına aktif katılan kişilerin de katılımıyla oluşturulan grup, kurum ve kişi ziyaretleri sonrasında 29 Aralık 2019 günü gerçekleştirilen "İnsan Hakları Mücadelesinde Raporlama ve Belgeleme" başlıklı bir atölye düzenledi. Atölye çalışmasında;

- İnsan hakları örgütleri ve savunucuları için raporlama ve belgeleme nedir?
- Raporlama ve belgelemenin işlevi ve türleri nelerdir?
- Raporlama ve belgelemede hukuki sorumluluk nedir?
- Raporlama ve belgelemenin iletişim yönetimi nedir, nasıl olmalıdır?

sorularına yanıtlar arandı. Atölye çalışmalarına alanlarında uzman olan Osman İşçi, Neriman Ersin, Ceren Erol da katılarak bilgi ve deneyimlerini paylaştılar.

Raporlar Yaşam Bellek Özgürlük'ün internet sayfasında yayınlanmaktadır. Sayfa aracılığıyla hak ihlâli bildirimini de gerçekleştirilmektedir.

<https://yasambellekozgurluk.org>

İletişim için:

bilgi@yasambellekozgurluk.org

OCAK-ŞUBAT 2019 ESKİŞEHİR'DE YAŞANAN HAK İHLÂLLERİ

- “Bu Suça Ortak Olmayacağız” başlıklı bildiriye imzalayan ve KHK ile ihraç edilmiş olan akademisyenlere açılan davaların ilk duruşmaları görüldü. (Sayfa 3)
- Anadolu Üniversitesi öğrencisi ve aynı zamanda HDP Eskişehir İl Yönetim Kurulu üyesi bir kadın öğrenci 14 Şubat 2019 günü saat 08:00’da evine yapılan baskın ile gözaltına alındı. (Sayfa 5)
- TÜVTÜRK – Reysaş Eskişehir Araç Muayene İstasyonunda çalışan ve DİSK’e bağlı Nakliyat İş Sendikasına üye 15 işçi işten atıldı. (Sayfa 6)
- Kan bağışında cinsel yönelime bağlı ayrımcılık devam ediyor. (Sayfa 8)
- Cezaevi ziyaretleri gerekçe gösterilerek terör örgütü üyeliği suçlamasıyla HDP üyelerine ve hak savunucularına ceza istendi. (Sayfa 9)
- Sosyal medya paylaşımlarından dolayı daha önce terör örgütü üyeliğinden ceza verilen Sinan Niron hakkında aynı paylaşımlar nedeniyle ayrıca açılan davada cumhurbaşkanına hakaret cezası verildi. (Sayfa 10)
- Âdem Dağlar hakkında vicdani ret nedeniyle birden fazla dava açıldı ve duruşmalar yapıldı (Sayfa 11).

AKADEMİSYENLERİN YARGILANMASI

Düşünceyi İfade Özgürlüğünün, Barış Hakkının, Kamu Görevine Girme Hakkının ve Çalışma Hakkının İhlâli

“Bu Suça Ortak Olmayacağız” başlıklı ve OHAL sırasında sokağa çıkma yasakları sırasında yaşanan insan hakları ihlallerini eleştiren ve pek çok hukuki metne göre ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmesi gereken bildiri metnini imzaladığı için KHK ile kamu görevinden çıkarılan ve sonrasında haklarında “terör örgütü propagandası yapmak” suçlaması ile davalar açılan Eskişehirli akademisyenlerin duruşmalarına devam edildi. Anadolu Üniversitesinden ihraç edilen akademisyenlerin yargılanmasına 17 Aralık 2018’de bir akademisyen ile başlandı. Ocak 2019 içinde ayrıca üç akademisyenin duruşmaları Eskişehir 2. ve 4. Ağır Ceza Mahkemelerinde (ACM) gerçekleştirildi (Ozan Devrim Yay: 11 Ocak 2019 Eskişehir 4. ACM, Murat Emeksiz: 14 Ocak 2019 İstanbul 26. ACM talimatı ile Eskişehir 2. ACM, Duygu Abbasoğlu: İstanbul 24. ACM talimatı ile Eskişehir 2. ACM). Ozan Devrim Yay’ın dosyası yetkisizlik kararı ile İstanbul’dan Eskişehir’e yollandıktan sonra, Eskişehir’de sürmekte olan başka bir davasının dosyası ile birleştirildi.

Anadolu Üniversitesinden KHK ile ihraç edilen akademisyenlerin yargılamalarına Şubat 2019’da da devam edildi. Dosyası yetkisizlikle Eskişehir’e yollanan Uğur Kara’nın Eskişehir 2. Ağır Ceza Mahkemesindeki ilk duruşması gerçekleştirildi (21 Şubat 2019).

Haklarındaki davalar İstanbul ağır ceza mahkemelerinde açılmış olan iki akademisyen de İstanbul’daki duruşmalara katıldı (Hatice Yeşildal: 26 Şubat 2019 İstanbul 36. ACM, Kasım Akbaş: 28 Şubat 2019 İstanbul 25. ACM). Kasım Akbaş’ın yetkisizlik talebi kabul edilerek dosya Eskişehir’e yollandı.

Aralık 2018 ve Ocak 2019’da Eskişehir’de talimatla ifade vermiş olan iki akademisyenin duruşmaları da gıyaplarında 26 Şubat 2019 günü İstanbul 26. ACM’de görüldü.

“Bu Suça Ortak Olmayacağız” başlıklı bildiriye imzalayan ve Eskişehir üniversitelerinde çalışan öğretim elemanları ile ilgili süreçte yaşananlar:

11 Ocak 2016: “Barış İçin Akademisyenler” inisiyatifinin “Bu Suça Ortak Olmayacağız” olarak bilinen bildirisi yayınlandı.

Ocak ve Şubat 2016: Disiplin soruşturmaları açıldı.

18 Ocak 2016 ve 17 Şubat 2016: Anadolu Üniversitesi (AÜ) tarafından 657 sayılı Kanun’un 125. maddesi uyarınca disiplin soruşturmaları açıldı.

22 Ocak 2016: Osmangazi Üniversitesi (ESOGÜ) tarafından 657 sayılı Kanun’un 125. maddesi uyarınca disiplin soruşturmaları açıldı.

Şubat ve Mart 2016: İdari soruşturmalar kapsamında savunmalar alındı (4-5 Şubat 2016 ve 7-10 Mart 2016: AÜ, 11 Şubat 2016: ESOĞÜ)

Mart 2016: ESOĞÜ’den bir kişinin sözleşmesi yenilenmeyerek işine son verildi. (Bu işlem daha

sonra idare mahkemesi tarafından iptal edildi)

19 Temmuz 2016: AÜ – Soruşturmalar tamamlandı. Devlet memurluğundan çıkarma cezası teklif edildi.

27 Temmuz 2017: Soruşturma dosyaları Yükseköğretim Kurulu Başkanlığına gönderildi.

5 Ağustos 2016: İhtiyati tedbir olarak görevden uzaklaştırmalar yapıldı – AÜ.

1 Eylül 2017: 672 numaralı KHK ek listesinde isimlerin yayınlanması (1 kişi) – AÜ.

Eylül 2016: Sözleşmeler yenilenmedi (9 kişi) – AÜ.

5 Ekim 2016: Savcılık Soruşturması için ifade verildi.

4 Kasım 2016: Uzaklaştırmalar OHAL süresince uzatıldı – AÜ.

Aralık 2016: Mahkeme (Eskişehir İdare Mahkemesi, yürütmeyi durdurma) kararı gereği uzaklaştırma tedbiri kaldırıldı ve 5 kişi göreve başladı – AÜ.

Ocak 2017: Mahkeme (Ankara Bölge İdare Mahkemesi, yürütmeyi durdurma) kararı gereği uzaklaştırma tedbiri kaldırıldı ve 6 kişi göreve başladı – AÜ.

7 Şubat 2017: 686 numaralı KHK ek listesinde isimlerin yayınlanması sonrasında öğretim elemanları kamu görevinden çıkarıldı (AÜ 28 kişi, ESOGÜ 6 kişi).

Aralık 2016 – 2017'nin değişik ayları: Anadolu Üniversitesi tarafından verilen sözleşme yenilememe kararlarından yedisinin idare mahkemesi kararıyla önce yürütmesi durduruldu, sonrasında işlemler esastan bozuldu (Mahkeme kararları KHK ile kamu görevinden çıkarma işleminin yapıldığı 7 Şubat 2017'den sonra tebliğ edildi, bu nedenle bu kişiler fiilen göreve dönemediler)

Kasım 2018 – Ocak 2019: Bildiriyi imzalayan 12 öğretim elemanına İstanbul ağır ceza mahkemeleri tarafından ayrı ayrı dava açıldı.

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, Nils Muižnieks tarafından hazırlanan "Türkiye'de ifade özgürlüğü ve medya özgürlüğüne ilişkin Memorandum"

http://www.ihop.org.tr/wp-content/uploads/2017/09/CommDH20175_TUR.pdf

HAKSIZ GÖZALTI

Konut Dokunulmazlığının İhlâli, Düşünceyi Açıklama Özgürlüğünün İhlâli

Anadolu Üniversitesi öğrencisi ve aynı zamanda HDP Eskişehir İl Yönetim Kurulu üyesi bir kadın öğrenci 14 Şubat 2019 günü saat 08:00'da evine yapılan baskın ile gözaltına alındı. Kendisi ile yapılan görüşmede; TEM polisleri tarafından evinin arandığını, doktor muayenesi için götürüldüğü hastanede doktorun polisleri odadan çıkarmadan ve gerçek bir muayene yapmadan "Bir şeyin var mı?" diye sorarak "Darp yoktur" raporu düzenlediğini; karakolda susma hakkını kullanmak isteyince psikolojik işkence gördüğünü, barış talepli, HDP ile ilgili sosyal medya paylaşımlarının terör örgütü propagandası sayıldığını ve bu nedenle savcılıkça soruşturma açıldığını, savcılıktaki ifadesinden sonra aynı gün saat 14:30'da serbest bırakıldığını ifade etti.

TÜVTÜRK REYSAŞ ESKİŞEHİR ARAÇ MUAYENE İSTASYONUNDAKİ GELİŞMELER

Çalışma Hakkının İhlâli, Sendika Kurma ve Üye Olma Hakkının İhlâli

Toplam 30 işçinin çalışmakta olduğu işyerinde 2018 yılının son aylarında 25 işçi DİSK Nakliyat İş Sendikası'na üye olmuştur. Sendika üyesi işçilerden 15'i "iş yavaşlatma, hırsızlık vb" iddialarla ihbar tazminatsız işten çıkarılmıştır. İşveren sosyal medyada yaptığı paylaşımlarda gerçek sebebin sendikalaşma olduğunu ifade etmiştir. Bu paylaşım kısa sürede kaldırılmış olmakla birlikte Nakliyat İş tarafından kayıt altına alınmıştır. İşçiler Eskişehir İş Mahkemesine işveren hakkında "işe dönüş" talepli dava başvurusu yapmıştır. Bu davaların dördüne ait duruşmalar 6 Şubat 2019 tarihinde başlamıştır. İşçiler 22 Kasım 2018 tarihinden bu yana işyeri bölgesinde bir konteynırda sabahtan akşama nöbet tutmaktadır. İkinci adres olarak 5 Şubat 2019 günü itibariyle aynı işverene ait olan Hilton Garden Inn önünde de her gün 14.00-16.00 saatleri arasında nöbete başlanmıştır. Nakliyat İş Anadolu Şubesi Başkanı Ali Özçelik ile yapılan görüşmede, "işverenin sendikalı işçi olduğu sürece işçi ücretlerine zam yapmayacağı yönündeki tehdidi ve psikolojik baskıları sebebiyle, işyerinde çalışmakta olan sendikalı işçilerin sendika üyeliğinden istifa ettiği" bilgisi edinilmiştir.

TÜVTÜRK REYSAŞ TAŞIMACILIK VE LOJİSTİK A.Ş.

TÜV'ün açılımı "Technischer Überwachungs Verein" olup Almanca'da "Teknik Denetim Kurumu"nun kısaltmasıdır. TÜVTÜRK ise TÜV'ün sonuna TÜRK ilave edilerek elde edilmiştir. Böylece "Türk Teknik Denetim Kurumu" anlamı kazandırılmıştır. TÜVTÜRK Araç Muayene İstasyonları üç ortaklı bir kurum olup, bu ortaklar Doğuş Grubu, TÜV SÜD ve Bridgepoint'tir.

REYSAŞ TAŞIMACILIK VE LOJİSTİK A.Ş.

1989 yılında merkezi Ankara' da olmak üzere sınırlı sayıda tır, kiralık oto, sınırlı sayıda personel ve kısıtlı faaliyet alanları ile ticari faaliyetlerine başlamıştır. Takip eden 5 yıl içerisinde hızla büyüyerek faaliyetlerini sürdüren Reysaş, müşteri sayısını arttırmış ve daha ilk yıllarında tır sayısını 120' ye çıkarmıştır. Bugün itibariyle, 600'ün üzerindeki öz mal tır ve ihtiyaç halinde kiralık tırlar ile faaliyetlerini yurtiçi ve yurtdışında sürdürmektedir. Reysaş; oto taşıma, lojistik, uluslararası taşıma, akaryakıt taşıma, forwarding, depolama gibi lojistik sektöründeki payını arttırmış ve yurt dışı taşımacılığa da başlayarak kısa süre içerisinde büyümüş ve gelişmiştir. Reysaş' ın resmi merkezi İstanbul olup; yönetim şubeleri Adapazarı, Adana, Ankara, Antalya' dadır. Reysaş Taşımacılık ve Lojistik A.Ş. aynı zamanda bir ticari yatırımlar şirkettir.

- Reysaş Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş
- Reysaş Demiryolu Taşımacılığı A.Ş
- Reymar Tütün Mamulleri Dağıtım ve Pazarlama Ltd Şti
- Reysaş Taşıt Muayene İstasyonları İşletim A.Ş

Araç Muayene İstasyonlarının Açılması ve İşletilmesi Hizmeti; 22 Eylül 2003 tarihli ve 2003/64 sayılı Özelleştirme Yüksek Kurulu kararı ile özelleştirme programına dahil edilen ve yine Özelleştirme Yüksek Kurulunun 14.02.2005 tarih ve 2005/26 sayılı kararı ile araç muayene istasyonları hizmetinin yürütülmesi amacı ile kurulan TÜVTÜRK Taşıt Muayene İstasyonları Yapım ve İşletim A.Ş. ye ihale edilmiş olup bu kamu hizmeti TÜVTÜRK ve İş Ortakları tarafından yürütülmektedir.

Bu kapsamda TÜVTÜRK Taşıt Muayene İstasyonları Yapım ve İşletim A.Ş. ile Reysaş Taşımacılık ve Lojistik Tic. A.Ş.'nin bir iştiraki olan şirket Reysaş Taşıt Muayene İstasyonları İşletim A.Ş. arasında imzalanan Alt İşletim Sözleşmesi gereği Eskişehir, Sivrihisar, Kastamonu, Tosya, Karabük, Bartın, Zonguldak ve Ereğli'deki TÜVTÜRK Araç Muayene İstasyonları şirket tarafından işletilmektedir.

KIZILAY'IN KAN BAĞIŞÇISI FORMUNDAKİ AYRIMCILIK

Eşitlik hakkının İhlâli, Özel Hayatın Gizliliğinin İhlâli

Öykü Arin'in şahsında kök hücre bağıışı için Eskişehir'de de düzenlenen kampanyada Ocak ayında Kızılay Kan Merkezine giden kişilerden aynı zamanda kan bağıışı yapmak isteyenler, Kızılay'ın kan bağıışı ile ilgili soru formundaki ayrımcı ifadelerle karşılaştılar. "Korunmasız cinsel ilişkiye girdiniz mi?" gibi genel bir ifade yerine "Erkek erkeğe ilişkiniz oldu mu?" ve benzeri sorularla, cinsel yolla bulaşan hastalıkların erkekler arasındaki cinsel ilişki ile daha çok yayıldığında dair bilim dışı algı bir kere daha bu kampanya sırasında oluşturuldu. Son yıllarda, cinsel yolla bulaşan hastalıklardaki artış/azalış oranları incelendiğinde, eşcinsel ilişki yoluyla bulaşma oranlarının heteroseksüel ilişkiye oranla daha fazla olmadığını gösteren çok sayıda çalışma da bulunuyor.

Bu konu gündeme geldiğinde, Kızılay'ın "bu uygulamanın başka ülkelerde mevcut olan standart bir uygulama olduğu"na dair açıklamasına rağmen pek çok ülkede bu uygulamanın olmadığı biliniyor. Bir Fransız vatandaşının, erkek erkeğe ilişkiye girmiş olduğu için kan bağıışı yapmasının reddedilmesi nedeniyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne yaptığı başvuru, hâlen karar bekliyor. Fransa'da, erkek eşcinseller son bir yıl içinde ilişkiye girmemişlerse kan bağıışı yapabiliyor. Türkiye'de ise ömür boyunca bir kere dahi erkek erkeğe cinsel ilişkiye girilmişse kan bağıışı yapılamıyor.

<http://www.aidsmap.com/Heterosexual-HIV-transmission-more-likely-with-sexually-transmitted-infections-early-or-late-stage-disease-no-circumcision-or-anal-sex/page/1433763/> Erişim tarihi: 9 Şubat 2019

HDP ÜYELERİNİN VE HAK SAVUNUCULARININ YARGILANMASI

Anayasal Hakkın İhlâli, Adil Yargılanma Hakkının İhlâli

HDP yönetici ve üyelerinin yargılandığı davanın 11 Ocak 2019 günü Eskişehir 4. Ağır Ceza Mahkemesinde görülen duruşmasında savcı verdiği mütalaada sanıkların çoğunun terör örgütü üyeliğinden cezalandırılmasını talep etti. Açılan davada temel suçlama, sanıkların akraba bağı olmayan bazı hükümlüleri cezaevinde ziyaret etmeleri. Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun Madde 83'e göre "*Hükümlü..... ad ve adreslerini bildirdiği en fazla üç kişi tarafından, yarım saatten az ve bir saatten fazla olmamak üzere çalışma saatleri içinde ziyaret edilebilir*". Akrabalık ilişkisi olmadan da kullanılabilen bu hakkın ifade edildiği bu açık kanun hükmüne rağmen, cezaevi ziyaretlerinin kendisi terör örgütü üyeliği unsuru olarak değerlendirilmiş ve mütalaa bunun üzerine kurulmuştur. Hükümlülerin yaşadığı bazı sorunlar (sağlık, fiziksel koşullar, yasaklanan kitaplar, vb.) ile ilgili olarak yürütülen hak ihlâli izleme faaliyetleri de terör örgütü faaliyeti olarak değerlendirilmiştir. Savcı tarafından verilen mütalaanın, daha önce polis fezlekesi ve dava açılış iddianamesi ile büyük oranda benzerlikler ve ortaklıklar içermesi de yargılama sırasında etkin bir soruşturma yürütülmediğinin göstergesidir.

11 Mayıs 2017'de gerçekleştirilen operasyonlarda çok sayıda kişi gözaltına alınmış, OHAL dönemi olduğu için gözaltı işlemi bir hafta sürmüş, şüphelilerden altısı tutuklanmıştı. Soruşturma sonrasında, büyük oranda polis fezlekelerinin ifadelerinden oluşan bir iddianame ile dava açılmış, davanın ilk duruşmasında tutuklu sanıklar tahliye edilmişti.

Kararın açıklanmasının beklendiği bir sonraki duruşma 5 Nisan 2019'da yapılacaktır.

SİNAN NİRON DAVASI

Düşünceyi Açıklama Özgürlüğünün İhlâli, Adil Yargılanma Hakkının İhlâli

31 Ocak 2018 tarihinde saat 07.30 da Sinan Niron'un evine polis baskını gerçekleşti. Arama 45 dakika sürdü, bu arada cep telefonuna el kondu. Gözaltında 1 gün kaldı. 01.02 2018 tarihinde Eskişehir 2.Sulh Ceza Mahkemesine çıkarıldı. Hakkında tutuklama kararı verildi. Eskişehir H Tipi Cezaevinde 77 gün tutuklu kaldı. 18 Nisan 2018 tarihinde çıkarıldığı Eskişehir 4.Ağır Ceza Mahkemesi 1 yıl 6 ay 22 gün hapis cezası ve "hükmün açıklamasının geri bırakılması" (HAGB) kararı verdi. Cezaya gerekçe olarak sosyal medya hesabından yapılan "Afrin Savaşı"na ve genel anlamda savaşa karşı yazılı ifadeleri ve paylaşımları gösterildi. Mahkeme heyeti savaş karşıtı paylaşımları "terör örgütü propagandası" saydı.

Kendisiyle yapılan görüşmede Sinan Niron "cezaevinde her şeyin baskı unsuruna gerekçe olarak kullanıldığını; koğuştan her çıkışta ayakkabılarının çıkartıldığını; yemeklerin miktar ve gıda değerinin düşük olduğunu; revire çıkmanın ve ilaç yazdırmanın sıkıntılı bir süreç gerektirdiğini; koğuştan çıkarken bazı gardiyanların "Mehter Marşı" veya "Ölürüm Türkiyem" şarkısını söylediğini; koğuş kapılarının bilerek çok gürültülü bir şekilde açılıp kapatıldığını; çok sık su kesintisi uygulandığını, su kullanım saatlerine uyulmadığını, bu nedenle temizlik ve öz bakım işlerinin sorun haline dönüştüğünü; ziyaretçilere çıplak arama dayatıldığını; bazen de akşama kadar bekletip ziyaret bitti denildiğini; bazı ziyaretçilere keyfi gerekçelerle görüş yasağı konulduğunu" belirtmiştir.

Sinan Niron'un sosyal medya paylaşımları ayrıca Eskişehir 6.Asliye Ceza Mahkemesi tarafından "Cumhurbaşkanına Hakaret" davasına dönüştürüldü. 6.Asliye Ceza Mahkemesi de 31 Ocak 2019 günü yapılan duruşmada Sinan Niron hakkında 1 yıl 2 ay 17 gün ceza ve HAGB kararı verdi.

Âdem Dağlar hakkında vicdani reddi nedeniyle açılan dört ayrı dava bulunmaktadır. Bu davalardan biri kapsamında 18 Ocak 2019 tarihinde Eskişehir 8. Asliye Ceza mahkemesinde duruşma yapıldı.

Kamu Hizmetine Girme Hakkının İhlâli, Çalışma Hakkının İhlâli, Barış Hakkının İhlâli

Vicdani ret ve yaşadığı süreç ile ilgili olarak Âdem Dağlar'la yaptığımız söyleşi:

ÂDEM DAĞLAR İLE SÖYLEŞİ - ESKİŞEHİR HAK İHLÂLLERİ İZLEME GRUBU

1. Sizce 'Vicdani Ret' nedir? Vicdani Retçi kime denir?

Benim açımdan vicdani reddin ne olduğunu anlatmadan önce literatür açısından vicdani reddin ne olduğundan bahsetmemiz daha uygun olur sanırım.

Vicdani ret, bir bireyin politik veya felsefi görüşleri, ahlaki değerleri veya dinsel inançları doğrultusunda zorunlu askerlik görevini yapmayı reddetmesidir.

Yani vicdani ret, asıl itibarıyla bir 'hak talebi'dir. Bireysel bir hak talebi... Bu talep, bildiğimiz kadarıyla devletlerin, askerlik hizmetinin ve savaşların olduğu gündün beri vardır. Ancak ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte bu talep artmıştır. Öncesinde daha çok gönüllü ya da paralı hizmet olan askerlik mesleği ulus devlet modelinde yasalaştırılarak vatandaşlara zorunlu hale getirilmiştir. Bireysel bir hak talebi olan vicdani ret, zorunlu askerlik hizmetinin reddedilmesinin yasal olarak tanınması veya başka bir hizmet yoluyla bu görevin yerine getirilmesinin kanunlaştırılmasıyla ilgilidir. Kısaca, tanımda bahsi geçen nedenlerden ötürü, bir bireyin askerlik yapmayı reddetme hakkının olması veya başka bir sivil görevle bu hizmetin yerine getirilmesi ve bunun yasalarca tanınması mücadelesidir.

O halde şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki; evrensel manada vicdani ret, savaş ve şiddet karşıtlığı üzerine kurulu bireyin vicdani tutumları nedeniyle talep ettiği bir haktır. Bu nedenle vicdani retçiler genellikle kendilerini antimilitarist, ya da pasifist olarak tanımlamaktadırlar.

Burada önemli birkaç ayırmadan bahsetmemiz gerekiyor. Kimi vicdani retçiler ret gerekçelerini bazı koşullara bağlamaktadır. Bu koşullar değiştiğinde ya da farklılaştığında vicdani ret kararları da değişebilmektedir. Örneğin; Müslüman birinin laik ve Kemalist bir devlete askerlik yapmayacağını, ancak kendi inançlarına uygun yönetilen bir devlete askerlik yapacağını söylemesi gibi... Ya da sosyalist bir kişinin kapitalist bir devlette değil, sosyalist bir devlet veya örgütlenmede asker olabileceğini kabul etmesi gibi... Bazı vicdani retçiler ise, yalnızca askerlik görevini reddetmektedirler. Bunun yerine herhangi bir sivil görevi yerine getireceklerini kabul ederler.

Üçüncüsü ise total retçilerdir. Total retçiler her türlü kötülüğün kaynağı olarak gördükleri otoriter, hiyerarşik ve iktidar yapılarını ve örgütlenmeyi, bu örgütlenmeyi destekleyecek ve var edecek her türde ilişkilenecekleri reddederler. Dolayısıyla devletler de böyle örgütlenmeler olduğundan total retçi için, devlet tarafından dayatılan her türlü zorunlu hizmetin yerine

getirilmesi reddedilir. Buna zorunlu askerlik hizmeti yerine sivil bir görevin reddi de, bu görevlerin reddi sonucu devlet tarafından verilen cezanın reddi de dâhildir. Bu bağlamda ben total bir retçi olduğumu söyleyebilirim.

Gelelim benim için vicdani reddin ne olduğu sorunuza. Benim için vicdani ret; yalnızca askerlikle ilgili değil, bununla birlikte vicdani tutum almamızı gerektiren her türlü konuyla ilgilidir. **Vicdani ret; bir insanın ya da bir topluluğun, vicdani nedenlerle, bu politik veya felsefi, ahlaki veya dinsel inançları da içerir, yapması beklenen, istenen, zorunlu olan şeyleri reddetmesidir.** Örneğin; bir kadının toplumsal, dinsel ve yasal olarak dayatılan cinsiyetçi yaşam modelini reddetmesi, erkek egemen kültüre karşı çıkması, inançlı olmadığı halde başını örtmeye zorlanmasına veya Müslüman bir kadının başını açmaya zorlanmasına itirazı ve bunu reddetmesi de bir vicdani rettir. Bir insanın ona biçilmiş cinsiyet modelini tanımaması ve kendisini başka türlü tanımlaması ve öyle yaşamak istemesi de vicdani rettir. Bu hak taleplerinin haklı bulunması ve desteklenmesi de...

Meramımın anlaşılabilmesi için örnekleri biraz daha çoğaltmak istiyorum. İnançlı bir doktorun kürtaj yapmayı reddetmesi, töre ve namus gereği birinin bir başkasını, kardeşini öldürmeyi reddetmesi de, politik, dini ya da yasa/kanun gereği komşusunun, arkadaşının, bir insanın, hayvanın katledilmesine ortak olmayı reddetmesi de böyledir. Hayvanların kafeslere kapatılmasını ve böyle bir görevi reddetmek, hayvanat bahçelerine karşı çıkmak, hayvansal herhangi bir ürünün üretilip tüketilmesini reddetmek ve buna karşı çıkmak da vicdani rettir. Gerekçesi ne olursa olsun soykırıma, tehciye, kültürünü yaşamak, etnik kimliğiyle tanınmak ve dilini konuşmak istediği için bir halka uygulanan zulme, işkence ve katliama karşı çıkmak da vicdani rettir.

Yani benim için, **toplumsal, dinsel, yasal, ekonomik ve politik olarak dayatılmış veya zorunlu kılınmış herhangi bir şeyi vicdanen uygun bulmadığımız için reddetmemizdir, vicdani ret.** Bu konunun zor ve zorlayıcı yanı da budur zaten. Yani topluma, dine, yasaya, ekonomik ve politik baskıya karşı durmak, hele bir de bireysel olarak bunu yapmak hiç de kolay bir mesele değildir.

Bana göre bu zorlayıcı gerçekten ötürü açık ve gizli/saklı olmak üzere iki tür vicdani ret tutumundan bahsetmek mümkündür. Biraz önce bahsettiğim zorluğu, yani toplumsal, dinsel, kanuni, ekonomik ve politik baskıyı ve bunlarla karşı karşıya gelmenin zorluğunu düşündüğümüzde bu anlaşılır bir durumdur. Bireyin tek başına bu yükün altına girmesi ve bunun üstesinden gelmesi neredeyse imkânsızdır. Bu nedenle benim gizli vicdani ret diye tarif ettiğim tutum daha yaygındır. Vicdanen kabul etmediğimiz ve reddettiğimiz birçok konuyla ilgili olarak karşılaşacağımız zorlukların düşüncesi dahi sessiz ve gizli/saklı kalmamıza yeterli olabilir. Bunu şöyle açmamız da mümkün; çoğunlukla düşünsel, inançsal ve vicdani tutumumuzdan ötürü birçok konu hakkında karşı duruş ve ret tutumu geliştirirken, bir baskıya, tehdide, yaptırıma veya bir çıkara maruz kaldığımızda ya tutumumuzdan vazgeçiyor ya da gizliyoruz. Bunu eleştirmek değil niyetim. Bu gayet anlaşılabilir insani bir davranış çünkü. Ama yine de burada olmasa bile üzerine uzunca konuşulmayı ve değerlendirmeyi hak eden bir konu.

Açık ret ise, her koşulda karşı duruşunu ve reddini sürdürmek demektir. Yani **tek başınıza da olsanız, her türlü otoriteye, iradeye, iktidara, güce, inanca, toplumsal, ekonomik ve politik**

baskıya ve daha bin türlü zorluğa rağmen, vicdanen kabul etmeyeceğiniz şeyleri reddetmeyi sürdürmenizdir. Doğru bildiğiniz şeyi yanlışla karşı sonuna kadar savunmaktır. Herhangi bir çıkar, tehdit veya zorlamaya rağmen bunu yapmaya devam etmektir. Örneğin; ülkemizde zorunlu askerlik meselesine, bildiğimiz ve gördüğümüzden daha fazla insanın karşı çıktığını hepimiz günlük pratiklerimizden biliyoruz. Ta ki, konuyla ilgili toplumsal, ekonomik ve/veya yasal zorlamaya veya bir çıkara maruz kalıncaya dek. Bahsi geçen çoğunluğun bu meselenin çözümüne katkıda bulunamıyor olmasının nedeni daha önce bahsettiğim gizli retçi statüsünde kalmalarından kaynaklanıyor. Zorlamaya, tehdide ve baskıya maruz kalıncaya kadar sürdürdükleri vicdani tutumlarını sonrasında sürdüremeyip değiştirebiliyorlar. Oysa koşullar ne olursa olsun bu tutumunu sürdürmeye devam edenler olmaktadır. Açık retçi derken kastettiğim tamamen budur.

Vicdanen edinilmiş bu tutumun, ister askerlikle ilgili olsun, ister başka bir konuyla ilgili, basın yoluyla açıklanması, yayınlanması, duyurulması ise benim sevmediğim başka bir mesele. Kimilerinin bir başkasının gerçek vicdani retçi olup olmadığını ölçmesinin bir terazisi, mezurası sanki... Devlet, erk, egemen ve patron refleksi gibi... Uzatmadan bunu da buraya bırakmış olalım.

2. 'Vicdani Ret' kararını ne zaman ve hangi sebeplerle aldınız?

Bununla ilgili net bir tarih olmasa da aşağı yukarı bir dönemden bahsedebilirim elbet, kastınızın zorunlu askerlik görevini reddetmek olduğunu düşünürsek eğer. Yok, eğer benim tarif ettiğim haliyle vicdani ret kararını ne zaman aldınız diye soruyorsanız; sanırım kendimi bildim bileli vicdani retçiyim. Askerlik meselesiyle ilgili vicdani retçi olmamsa, Türkiyeli her erkek gibi bu konuyla yasal ve toplumsal olarak muhatap olmama yakın yaşlarımdı diyebilirim. Her tür otoriter ve baskıcı yapıyla, emir komuta anlayışıyla ve hiyerarşik tüm yapılarla, yapıp eyleyeceklerimin iradem dışında belirlenmesiyle, eşitsizlik ve adaletsizlikle, kişiliğimin, kimliğimin, bireysel varlığımın, fikir, düşünce ve tutumlarımın, tercihlerimin yok sayılmasıyla ilgili olarak hep bir kavgam oldu zaten. Yani meselem yalnızca askerlikle ilgili değil benim.

Her türde hiyerarşik yapılanmanın bireysel alanı ve özgürlüğü tamamen yok edeceği ve bunun sonucu olarak egemenlik, iktidar, güç ve çıkar ilişkileri var ederek şiddeti ve savaşı doğuracağı fikri ilk gençlik yıllarımdan beri sahip olduğum bir düşüncedir. Bu nedenle bu durumu var edebilecek her türde ilişki ve alanı reddediyorum. As üst ilişkisinin var olduğu hiçbir alanda olamıyorum, olamam. Buna para karşılığı çalışmak da dâhil. Örgüt üyeliğim olmadı. Oy kullanmak da benim için aynıdır. Herhangi bir aidiyet duygusunun varacağı yer de...

Vicdani ret kararımın ilanını, yani ilişkide ve temasta bulunduğum kendi dünyam dışında kamuoyu ve devlet nazarında ne zaman olduğunu soruyorsanız, konuyla ilgili hakkımda yargılanma kararının tebliğiyle birlikte gerekli kurumlara yaptığım resmi dilekçe başvurularım ve 2015 yılının sonunda, yargılandığım mahkemeye verdiğim yazılı ve sözlü savunmamın sosyal medya platformlarında haber yapılmasıyla birlikte oldu. Benim vicdani retçi olduğum bilgisi, savunmamın sosyal medya platformlarında paylaşımıyla daha kitlesel bir hal aldı ve bu bilgi

tanımadığım birçok insana ulaşmış oldu. İlk savunmamın sosyal medyada paylaşılmasının ardından farklı şehirlerde kimi tiyatro oyunları öncesinde oyuncular tarafından seyircilere okunduğunu da öğrendim. Bu durumu arzulamasam ve tercih etmesem de yalnız olmadığımı hissetmem ve desteklendiğimi bilmem açısından çok önemliydi.

3. Türkiye’de uzun zamandır yaşanan “iç savaş” yani ‘Kürt Sorunu’ vicdani ret kararınızda etkili oldu mu?

Aslında ‘Kürt Sorunu’ benim kuşağımın içine doğup büyüdüğü bir mesele. Bu meselenin daha uzun bir geçmişinin olduğunun bilincindeyim. Fakat hak talebinin şiddet ve silahlı mücadeleyle daha yoğunluklu olarak başladığı ve sürdürüldüğü, günümüze kadar gelen sürecini kastediyorum. Bu sebeple sorunuzun önemli bulmama rağmen, bu meselenin sebeplerini, hak talebinin meşruluğunu ya da haklılığını burada ya da herhangi bir platformda konuşmanın anlamsız olduğunu düşünüyorum. Yine de vicdani retçi biri olarak bu konuyla ilgili ne düşündüğümü, yalnızca hak arama talebinin yöntemiyle ilgili söyleyeceklerimle sınırlı tutmak istiyorum.

Her türden savaşın, şiddetin ve silahlı mücadelenin aldığı kararda etkili olduğunu söyleyebilirim. Bu nedenle ***savaşı ve şiddeti lanetlemekle birlikte hak talebinin de bu yolla araniyor olmasını doğru bulmuyor ve lanetliyorum.***

4. Vicdani Ret kararınızdan sonra karşılaştığınız zorluklar, sıkıntılar oldu mu? Bu kararınızdan ötürü herhangi bir yaptırımla karşılaştınız mı? Yaşadıklarınızı bize anlatır mısınız?

Bu soruyu kişisel olarak yaşadıklarımı anlatarak değil de, genel olarak bir vicdani retçinin neler yaşayabileceğini anlatarak cevaplamak isterim.

Vicdani ret, sizi çevreleyen ve sizden daha güçlü olan ne varsa ona karşı vicdanen aldığınız bir tutum demektir. Bir kişinin vicdani ret kararı almış olması, aynı zamanda birçok zorlukla karşılaşacağı anlamına gelir.

Devleti, toplumu, aileyi, erki, erkeklığı, geleneği, askerliği kutsayan muhafazakâr toplumlarda bunlarla çatışabilecek bireysel kararlar almanın ve bunun sonuçlarına tek başınıza katlanmanın pek de kolay olmadığını bilmenizi isterim. Çünkü bu karar, devleti, toplumu, aileyi, geleneği, kültürü, değerleri, ekonomi-politiği, yasayı, kolluk kuvvetlerini karşınıza almanız demektir. Her türlü gücü, erki elinde bulunduran yasa koyucuyla ve bunu istediği biçimde kullanma hakkına sahip olduğunu düşünen toplumla başınız belada demektir. Yasa koyucu olan devlet, bir vatandaş olarak sizden beklediği ve kanunlaştırdığı ödevlerinizi şartsız, koşulsuz yerine getirmenizi beklerken, sizin buna itiraz etmenizin ve karşı çıkıp reddetmenizin hiç de sevimli sonuçları olmayacaktır. Sizin hangi sebeplerle itiraz ettiğinizin bir önemi yoktur. Sizin

tutumunuz, şartsız ve koşulsuz itaati bekleyen erk/devletin egemenliğinin tehdidi demektir. Kişiliğinizin, kimliğinizin, bireysel tercihlerinizin, fikirlerinizin, vicdani tutumunuzun, insanlık çabanızın, adalet arayışınızın, barışçıl yol aramanızın hiçbir önemi yoktur.

İktidar, egemenlik ve erk ilişkileri üzerine kurulu toplumlarda, insanlar genel olarak, hayatın hangi alanıyla ilgili olursa olsun, bir başkasıyla ilişkilene biçimlerini, kendisi ve diğerinin tercihleri ve bu tercihlerin yan yanılığı üzerinden geliştirirler. Seçim dönemlerinde birbirine giren, hatta birbirlerinin hayatlarına dahi kasteden aile fertlerinin olduğu bir toplumdan bahsediyoruz. Toplumun ve egemen olanın değerleri ve istekleri dışında bir tutum sergilediğinizde başınıza nelerin gelebileceğini anlatmama gerek yok sanırım. Dilimi, kültürümü özgürce konuşmak ve yaşamak istiyorum dediğinizde, kendi inançlarım doğrultusunda başım kapalı eğitim almak istiyorum dediğinizde, ağacımıza dokunma dediğinizde bu memlekette nelerin yaşandığını hepimiz biliyoruz. Bu suça ortak olmayacağız dediğinizde de... Devlet eliyle işinizden, aşınızdan, özgürlüğünüzden dahası yaşamınızdan edilmeniz o kadar sıradan bir şey ki... İtiraz ve karşı duruşunuzun bedelleri yalnızca devlet eliyle değil, toplum tarafından, aile tarafından ve çevre tarafından da ödetilir. Toplum ve aile değerlerini sarsacak kararlar aldığınızda ve tercihlerinizi bu şekilde yaptığınızda, örneğin; erkek egemen kültüre itiraz ettiğinizde, genel cinsel tercihler dışında kaldığınızda, evlilik dışı ilişki yaşadığınızda, içki ve uyuşturucu kullandığınızda, kızılı erkekli takıldığınızda da başınıza gelecekler aynı.

Askerliğin kutsandığı bu toplumda buna karşı bir tavır almanızın bedelleri de hiç az olmayacaktır. Devlet kurumlarında çalışmayı zaten bir kenara bırakın. Herhangi bir yerde sigortalı işçi dahi olamazsınız. Banka hesaplarınız olamaz. İş kuramazsınız. Üzerinize herhangi bir mal mülk edinemezsiniz. Kolay kolay seyahat edip bir otelde kalamazsınız. Vicdani ret kararı aldıysanız siz artık bir sivil ölüsünüzdür. Vatan haini, bölücü ve terörist olmanız da cabası... Son tahlilde uzayan dava ve duruşmalar sonucunda hakkınızda kesilen para cezaları ve mahkûmiyet kararı...

5. Bildiğimiz kadarıyla vicdani retçi olduğunuz için hakkınızda açılmış üç dava var. Bu davaların kaçını devam ediyor ve ne aşamalarda?

Bugün itibarıyla hakkımda açılan üç dava bulunuyor. Önümüzdeki günlerde de dördüncüsü başlayacak.

İlk davam 2015 yılında idi. Tam olarak hatırlayamasam da ikinci ya da üçüncü duruşmada karara bağlandı. Beraat ettiğimiz bir davaydı. Ancak beraat kararı esasa ilişkin değildi. Yani mahkeme vicdani ret kararımı haklı bularak askerlik görevimi yapmaktan muaf tutulmama ilişkin bir karar vermedi. Türkiye’de bugüne kadar verilmiş böyle bir karar yok bildiğim kadarıyla. Daha önce hakkımda kesinleşmiş para cezasının tebliği usulüne uygun yapılmadığı için usule ilişkin bir beraat kararıydı. Fakat hemen ardından kesinleşmiş para cezasının usulüne uygun olarak tebliği yapılınca yeniden dava açıldı. Yaklaşık bir buçuk yıldır süren ikinci dava henüz karar aşamasında değil. Mümkün olduğunca kararı ertelemeye çabalıyoruz. Çünkü az

önce de belirttiğim gibi Türkiye’de vicdani ret davalarında bugüne kadar lehte bir karar alınmadı. Yakın bir zamana kadar da böyle bir kararın çıkabileceğini pek ummuyoruz. Bu sebeple çıkabilecek mahkûmiyet kararının açıklanmasını mümkün olduğunca erteletmeye çalışıyoruz. Fakat bu sürecin daha fazla uzayabileceğini düşünmüyorum. Çünkü geçtiğimiz aylarda aynı konuyla ilgili olarak üçüncü yargılama süreci başladı ve üçüncü savunmamı verdim. Önümüzdeki günlerde de dördüncü yargılama süreci başlayacak. Yani yasa koyucu devlet, beni hizaya getirene, boyun eğdirene ve istediğini alana kadar peşimi bırakmayacak. Zaten birer sivil ölü haline getirdiği bizleri, sürekli denetimlere maruz bırakarak yaşam alanımızın daralmasına neden olup, aynı konuyla ilgili üst üste davalar açarak bir tür işkenceye maruz bırakıyor.

Türkiye Devleti daha önce defalarca AİHM’den bu konuyla ilgili mahkûmiyet kararları aldı. Uluslararası alanda bu ve benzeri konularda sicili pek temiz değil. Bunu pek umursadığını da söyleyemeyiz. AKParti hükümeti öncesinde iç hukukta vicdani retle ilgili alınmış birçok mahkûmiyet kararının olduğunu biliyorum. Fakat bildiğim kadarıyla AKParti hükümet sürecinin 2015 yılına kadar olan bölümünde, vicdani ret konusuyla ilgili herhangi bir yargılama olmadı. 2015 sürecine kadar daha sivil bir devlet yapılanması görüntüsü veren, askeri vesayetle mücadele ettiğini söyleyen hükümet sonrasında eski devlet refleksine dönerek daha militarist bir tutum aldı. O zamandan beri ülkenin içinde bulunduğu durum hepimizin malumu zaten.

AKParti hükümetinin 2015 yılına kadar ki sürecinde kısmen rahatlamış olan vicdani retçiler tekrar kolluk kuvvetleri tarafından denetlenmeye, gözaltına alınmaya ve yargılanmaya başladı. Yine bildiğim kadarıyla bu son süreçte usulen alınmış beraat kararları dışında esasa ilişkin kararlar alınmadı. Hükümet de uluslararası camiadaki prestijini düşünerek pek başının ağrımamasını istemiyor, kanaatimce. Ayrıca ekonomik krizden kurtulmanın yollarından biri olarak seçtiği bedelli askerlik süreci için de konunun şimdilik bu şekilde kalmasını istiyor olması muhtemel. Hükümet son bedelli süreciyle önemli miktarda kaçak sayısını azaltmış gözüküyor. Bir milyon civarında olan kaçak sayısından yaklaşık yedi yüz bin kişinin son bedelli sürecine başvurduğunu biliyoruz. Kalanını da hükümet, benim düşünceme göre, bir süre daha görmezden gelecek. Ancak bunun yargılamalara yansımalarının ne olacağını kestirmek, hükümetin birçok konuyla ilgili tutumunu kestirmekte olduğu gibi zor.

Yani, özetle şunu söyleyebilirim ki; sayısı bunca artmış davalarımın birinin er ya da geç bir karara varması kaçınılmaz. Bu kararın da lehimize olmayacağı açık. Ancak kararın şekliyle ilgili tahminde bulunmak şimdilik kolay değil. Her koşulda en kötüsüne de hazır olduğumu söyleyebilirim.

Kararın lehimize olmaması halinde iç hukuk yollarını tüketmemiz gerekiyor. Bir üst mahkeme ve Anayasa Mahkemesi başvurularımızın sırasıyla sonuçlanmasını bekleyip, ömrümüz yeterse hala lehimize alamadığımız kararı ve bu hak ihlâlinin giderilmesini AİHM’de aramaya devam edeceğiz.

6. Vicdani Ret, Türkiye Anayasasında bir hak olarak tanınıyor mu? Bu konuyla ilgili herhangi bir kanun veya yasal bir düzenleme var mı?

Türkiye Anayasası'nda vicdani ret meselesiyle ilgili doğrudan bir yasa, kanun ya da düzenleme bulunmuyor. Ancak Türkiye Anayasası, devleti tanımlarken ve vatandaşlarının haklarını tanımlarken doğrudan olmasa bile dolaylı olarak bu ve benzeri durumları da kapsayacak maddeler içermektedir. Öyle olmasa bile, Anayasa gereği yükümlü olduğu ve altına imza attığı birçok uluslararası sözleşme var. Bu sözleşme hükümleri Anayasa gereği bağlayıcı durumdadır. Sorun bizdeki devlet ve devletin vatandaşıyla olan ilişkisi, askerlik algısı ve gündelik politika ve çıkarlar uğruna bu ve benzeri hakların ihlallerinin dün olduğu gibi bugün de sürüyor olması. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bu ve benzeri hak ihlalleriyle ilgili olarak Türkiye Devleti'ni defalarca mahkûm ettiğini biliyoruz.

Neyse, konuyu mecrasından çıkarmadan, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'ndaki, vicdani retle de ilgili olduğunu düşündüğümüz, maddelere değinelim.

T.C Anayasasının 2. Maddesine göre **“Türkiye Cumhuriyeti... insan haklarına saygılı... demokratik... bir hukuk Devletidir.”**

T.C Anayasasının 24. Maddesine göre;

“(1) Herkes din ve inanç hürriyetine sahiptir. Bu hak, tek başına veya topluca, alenen veya özel olarak ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama ve bunları değiştirebilme hürriyetini de içerir.

(2) Kimse ibadete, dinî ayin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve düşüncelerini açıklamaya zorlanamaz; dinî inanç, düşünce ve kanaatlerinden ve bunları değiştirmekten dolayı kınanamaz, suçlanamaz ve farklı bir muameleye tâbi tutulamaz.”

T.C Anayasasının 25. Maddesine göre

“(1) Herkes düşünce, vicdan ve kanaat hürriyetine sahiptir.

(2) Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce, vicdan ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz.”

Bu saydığımız maddeler yeterli değil ve buradan vicdani reddin bir hak olduğu sonucunu çıkaramıyorsak, o halde gelelim bir diğer kritik maddeye.

Anayasanın 90. Maddesi gereğince

“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. ... Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.”

Yani bu madde bize en yalın haliyle şunu söylüyor; Anayasal maddelerimizle, kanun ve düzenlemelerimizle çatışan, çelişen ve karşı karşıya gelen, bizim de dâhil olduğumuz, altına imza attığımız uluslararası sözleşme hükümleri olduğunda, geçerli olan uluslararası sözleşme hükümleridir. Şimdiye kadar saydığım T.C Anayasası maddelerinde vicdani ret konusuyla ilgili temelde bir çıkmaz gözükmüyor. Ancak bilindiği üzere;

Askerlik Kanununun 1. Maddesi düzenlemesine göre;

“Türkiye Cumhuriyeti tebaası olan her erkek, ... askerlik yapmağa mecburdur.”

Kıyamet tam da burada kopuyor işte. Söz konusu yasa maddesi hem Anayasayla ve hem de Türkiye Cumhuriyetinin imzalamış bulunduğu uluslararası sözleşmelerle çatışma halindedir. Zira din ve vicdan özgürlüğü; kişilerin dini veya vicdani nedenlerle öldürücü güç kullanma ve savaşmayı öğrenmeyi içeren askerlik yükümlülüğünü reddetme hakkını da içermektedir.

Türkiye Cumhuriyetinin imzalamış olduğu uluslararası sözleşme hükümlerine gelecek olursak, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 9. Maddesine göre;

“Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, açıkça veya özel tarzda ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir.”

Aynı şekilde BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 18. Maddesine göre de;

*“Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kendi tercihiyle bir dini kabul etme veya bir inanca sahip olma özgürlüğü ile tek başına veya başkalarıyla birlikte toplu bir biçimde, aleni veya özel olarak, dinini veya inancını ibadet, uygulama, öğretim şeklinde açığa vurma özgürlüğünü de içerir. **Hiç kimse, kendi tercihi olan bir dini kabul etme veya inanca sahip olma özgürlüğünü zayıflatacak bir zorlamaya tabi tutulamaz**”*

Aslına bakarsanız Askerlik Kanunu 1. Maddesindeki düzenleme dışında çeliştığımız herhangi bir durum yok ortada. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 9. Maddesi ve BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 18. Maddesi, T.C Anayasasının 24. ve 25. Maddeleriyle aynı şeyi söylüyor. Dolayısıyla Askerlik Kanununun 1. Maddesindeki düzenleme, altına imza attığımız uluslararası sözleşme hükümlerine gelmeden önce kendi Anayasa maddelerimizle çelişmektedir.

Bugüne kadar vicdani retin bir hak olarak tanınmamış olmasının nedeni daha önce de bahsettiğimiz gibi politik çıkar meselesidir. Dahası devletin vatandaşını tebaası olarak görme, istediğini yaptırma, boyun eğdirme meselesidir. Hak, hukuk, adaletten önce devletin ve bundan nemalananların çıkarlarının öncelenmesidir. İnsan hakkı ve yaşamının, adaletin, vicdanın ve hakikatin bir önemi yoktur. Devlet dediğimiz canavarın ve bu canavarı işletenlerin devamlılığı için insan kurbanlara ihtiyacı vardır.

KONU İLE İLGİLİ DİĞER ULUSLARÜSTÜ BELGELER

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi

Vicdani ret hakkından AKPM tarafından ilk defa 1967 yılında 337 sayılı Karar'ında (1967) söz edilmiştir ve burada aşağıdaki temel ilkeler belirlenmiştir:

“1. Askeri hizmetle yükümlü ve vicdani sebeplerden ya da dini, etik, ahlaki, insani, felsefi veya benzeri sebeplerden gelen güçlü inançları sebebiyle silahlı hizmeti yerine getirmeyi reddeden kimseler bu hizmeti yerine getirme yükümlülüğünden muaf tutulma yönünde kişisel bir haktan yararlanmalıdır.

2. Bu hakkın mantıksal olarak hukuk devletlerinde yaşayan bireylerin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 9. maddesinde garanti altına alınan temel haklarından türediği kabul edilmelidir.”

AKPM bu Karar'a dayanarak Bakanlar Komitesi'nin üye devletleri ulusal mevzuatlarını temel ilkelere mümkün olduğunca uyumlu hale getirmeye davet etmesi için çağrıda bulunan 478 sayılı Tavsiye kararını almıştır. AKPM bu temel ilkeleri 816 sayılı (1977) ve 1518 sayılı (2001) Tavsiye kararlarında da tekrar etmiş ve geliştirmiştir. Sözü geçen ikinci tavsiye kararında, **vicdani reddin, sözleşmede kutsanan “düşünce, vicdan ve din özgürlüğünün temel bir görünüşü” olduğu belirtilmiştir.** Sadece beş üye devletin bu hakkı henüz tanımadığına işaret etmiş ve Bakanlar Komitesi'nin bu ülkeleri hakkı tanımaya davet etmesini tavsiye etmiştir.

2006 yılında AKPM, üye devletleri *diğerlerinin yanında*, mevzuatlarına her zaman vicdani retçi olarak kaydedilme hakkını ve profesyonel askerlerin de bu statüye kavuşabilme hakkını getirmeye çağırarak, silahlı kuvvetler mensuplarının insan haklarıyla ilişkili 1742 sayılı (2006) Tavsiye kararını almıştır.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi

1987 yılında Bakanlar Komitesi, üye devletlerin vicdani ret hakkını tanımalarını tavsiye eden ve henüz bunu yapmamış olan hükümetleri ulusal mevzuatlarını aşağıdaki temel ilkeyle uyumlu hâle getirmeye davet ettiği R(87)8 sayılı Tavsiye Kararını almıştır:

“Askeri hizmetle yükümlü, zorlayıcı vicdani sebeplerden ötürü silah kullanımına katılmayı reddeden herkes bu hizmeti yerine getirmekten muaf tutulma hakkına sahip olacaktır...[ve] alternatif hizmeti yerine getirmekle yükümlü tutulabilir...”

Bakanlar Komitesi 2010 yılında, üye devletlerin, silahlı kuvvetler mensuplarının düşünce, vicdan ve din özgürlüklerine getirilen sınırlamaların Sözleşme'nin m.9/2 hükmüne uygun olmasını, askere çağırılan kimselerin vicdani retçi statüsüne kavuşma hakkının bulunmasını ve sivil nitelikli alternatif hizmetin onlara teklif edilmesini sağlamasını tavsiye eden CM/Rec(2010)4 sayılı Tavsiye kararını almıştır. Bu Tavsiye Kararı'nın Açıklama Notu'nda özel olarak:

“Vicdani ret hakkının Sözleşme’nin 9. Maddesi kapsamında olduğu henüz Mahkemece tanınmamıştır. Ne var ki, uluslararası alanlardaki güncel eğilim, bu hakkı vicdan ve din özgürlüğünün bir parçası ve takımı olarak kabul etmektir.”

diye belirtilmektedir.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu

İnsan Hakları Komisyonu 1987/46 sayılı Karar’ında devletleri vicdani ret hakkını tanımaya ve bu hakkı kullanan kimseleri hapis cezasına çarptırmamaya davet etmiştir. Bunu takip eden 1989/59 sayılı kararında Komisyon, bir adım daha ileri gitmiş ve vicdani ret hakkını, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 18. maddesi ve Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme’nin (MŞİUS) 18. maddesinde tanınan düşünce, vicdan ve din özgürlüğünün meşru bir kullanımı olarak tanımıştır. Bu konudaki daha sonraki Kararlar -1993/84, 1995/83 ve 1998/77 sayılı kararlar- var olan ilkeleri doğrulamış ve genişletmiştir.

Komisyon sonradan, devletleri kanunlarını ve uygulamaları bu kararlar ışığında gözden geçirmeye defaatle çağırmıştır. 2004/35 sayılı Karar’da devletlerin askerlik görevini yerine getirmeyi vicdani ret temelinde reddedenler için af ve hakların iadesini sağlamayı düşünmelerini desteklemiştir.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi (BMİHK)

- BMİHK’nın, 7 Kasım 1991 tarihli *J.P. / Kanada* kararında **“[MŞİUS] m. 18, askeri eylemleri ve harcamaları vicdani olarak reddetmek de dâhil, görüşlere ve inançlara sahip olma, bunları ifade etme hakkını kuşkusuz [koruduğu]”** bir görüş olarak kabul ve ifade edilmiştir. (446/1991 sayılı Bildiri, B.M. belgesi CCPR/C/43/D/446/1991, 7 Kasım 1991).

- BMİHK 1993’te 18. madde hakkında, *diğerlerinin yanında* maddenin aşağıdaki şekilde yorumunu içeren 22 sayılı Genel Görüş’ü kabul etmiştir:

“11. ...Sözleşme vicdani ret hakkından açıkça söz etmemektedir, ancak öldürücü kuvvet kullanma yükümlülüğü vicdan özgürlüğüyle ve kişinin dinini ya da inancını ifade edebilme hakkıyla ciddi şekilde çelişebileceğinden Komite bu hakkın 18. maddeden türeyebileceğine inanmaktadır...”

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)

- 1990 yılında AGİT de vicdani ret sorusunu ele almıştır. İnsani Boyut Konferansı’na katılan devletler Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu’nun vicdani ret hakkını tanıdığına işaret etmiş ve hukuk sistemlerine alternatif hizmetin çeşitli biçimlerini getirmek üzerine düşünmeye anlaşılmışlardır. AGİT 2004’te, içerisinde bu konuda denetleyici uluslararası bir standart bulunmadığı halde, çoğu demokratik ülkedeki açık eğilimin askeri hizmete dini veya ahlaki, ciddi itirazları olanların alternatif (askeri olmayan) hizmet yerine getirmelerine izin vermek

olduğunu gözlemlediği ‘Din ya da İnançla İlgili Mevzuatı Gözden Geçirme Kılavuzu’nu hazırlamıştır.

Görüldüğü üzere, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, usulünce imzalamış olduğu uluslararası sözleşmeler gereği vatandaşlarına vicdani ret hakkını tanımak zorundadır. Yani dini, ahlaki, felsefi, politik ve benzeri vicdani gerekçelerle askerlik hizmetini yerine getirmek istemeyen vatandaşları askerlikten muaf tutma yükümlülüğü söz konusudur. Bu yükümlülüğü bütün kamu kurumları ve kuruluşları gözetmek zorundadır. Bu konuda TBMM tarafından bir yasal düzenleme yapılmamış olması, kamusal makamların bu yükümlülüklerini ortadan kaldırmaz. **Zira Anayasanın 90. maddesi gereği, Askerlik Kanunu’nun her erkeğe zorunlu askerliği öngören hükmü ile AİHS 9. Maddesi, MSHS 18. Maddesi arasındaki çatışmada temel hak ve hürriyetlere ilişkin olan ulusüstü sözleşmeye üstünlük tanınmalı ve yasa maddesi görmezden gelinerek uluslararası sözleşme hükümlerine göre işlem yapılmalıdır.**

İşte yukarıda sayıp döktüğümüz tüm bu nedenlerden ötürü, bir ‘vicdani ret’ başvurusu değerlendirilirken yalnızca normlar hiyerarşisinin alt kısımlarında yer alan yasa ve yönetmelikler değil, bunlardan daha üstün olan Anayasa ve Uluslararası sözleşme hükümlerinin göz önüne alınmalı ve zorunlu askerlikten muaf tutulma istemi bir insan hakkı olarak kabul edilmelidir.

Her ne kadar bu konu yargılama süreçlerinde mahkeme ve hâkim yetkisinde olmayıp yasa koyucunun bu konuda bir düzenleme yapması gerekli olsa da; askerliğe alternatif olarak sivil, barışçıl ve bir kamu hizmeti seçeneği sunulması mahkeme ve hâkim irade, yetki ve kararına bağlı olabilir. Bu konuda da vicdanlı, adil ve cesur bir hâkime ihtiyaç vardır.

Son tahlilde her ‘Vicdani Ret’ kararı ve başvurusu; Anayasanın 2, 24, 25, 90 maddeleri ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 9. Maddesi ve Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 18. Maddesi uyarınca kişinin/bireyin sahip olduğu din ve vicdan özgürlüğü temelinde zorunlu askerlik hizmetini reddettiğini bildirir ve bu nedene dayalı olarak askerlik hizmetinden muaf tutulma kararı verilmesini yasal bir zorunluluk olarak talep eder.

7. Türkiye’nin de dâhil olduğu uluslararası sözleşmelerden ve bu sözleşmelerde vicdani ret meselesinin nasıl ele alındığından, ne gibi yasal düzenlemeler olduğundan ve bunların Türkiye’yi de bağladığından ve mahkûmiyet kararları olduğundan bahsettiniz. Konuyla ilgili daha somut bilgiler verebilir misiniz?

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin daha önce de bahsettiğim gibi Türkiye ile ilgili birçok kararı bulunuyor.

AİHM 7 Temmuz 2011 tarihinde, Bayatyan v. Ermenistan kararında vicdani retçi olan başvuranın hapis cezasına mahkûm edilmesini AİHS’nin 9. Maddesinde yer alan din ve vicdan özgürlüğünün ihlâli olduğuna hükmetmiştir. Kararda;

“Orduda hizmet etme yükümlülüğüyle kişinin vicdanı veya içtenlikle ve gerçekten sahip olduğu dini veya diğer inançları arasındaki ciddi ve üstesinden gelinemez bir çelişkiyle gerekçelendirildiğinde askeri hizmeti reddetmek 9. Maddenin teminatlarından yararlanmak için yeterli derecede inandırıcı, ciddi, tutarlı ve önemli bir kanaat ya da inanç oluşturmaktadır”

denilerek vicdani ret hakkının sözleşmenin koruması altında olduğuna hükmedilmiştir.

Bu kararla birlikte AİHM, dini veya vicdani sebeplerle zorunlu askerliği reddetmenin sözleşmenin 9. Maddesi kapsamında olduğuna hükmetmiştir. Bu karardan sonra da AİHM, Türkiye aleyhine Feti DEMİRTAŞ, Halil SAVDA, Mehmet TARHAN ve Yunus ERÇEP’in gerçekleştirdiği başvurularda Türkiye’yi sözleşmenin 9, 3 ve 6. Maddelerini ihlâl etmekten mahkûm etmiştir.

AİHM Savda v. Türkiye kararında, aşağıdaki görüşü kabul etmiştir:

*“Mahkeme, devletin, bireylerin haklarını korumakla yükümlü bir mekanizma sunan düzenlemelerden oluşan bir ortam sağlama zorunluluğunu vurgulamaktadır. **Vicdani retçi statüsü tesis etmek amacına yönelik talepleri inceleyen bir usulün olmaması durumunda, askeri hizmeti yerine getirme yükümlülüğü, kişinin vicdanı ile ciddi ve dayanılmaz bir çelişkiye neden olmaktadır. Dolayısıyla, kamu otoritelerinin başvuranın talep ettiği üzere vicdani retçi statüsüne sahip olup olmadığını öğrenebileceği etkin ve erişilebilir bir usul temin etmek ile ilgili pozitif yükümlülükleri bulunmaktadır”***

AİHM Erçep v. Türkiye kararında, şu tespitlerde bulunmuştur:

*“AİHM, Türkiye’de yürürlükte olan zorunlu askeri hizmet sisteminin vicdani retçiler için ağır sonuçlara yol açan bir görevi vatandaşlarına yüklediği kanaatine varmaktadır. Mevcut sistem, kişilerin vicdani sebeplerle hiçbir şekilde askerlik görevinden muaf tutulmasına izin vermemekte ve başvuran gibi askerlik görevini ifa etmeyi reddeden kişiler hakkında ağır cezai yaptırımlar uygulamaktadır. **Bundan dolayı davadaki müdahale, yalnızca başvuranın maruz kaldığı birçok mahkûmiyetler ile oluşmamış, aynı zamanda alternatif kamu hizmeti olmadığı için meydana gelmiştir.”***

“AİHM, bu tür bir sistemin genel anlamda toplum çıkarları ile vicdani retçi arasında adil bir denge kurmadığı kanaatine varmaktadır. Bu nedenle, başvuranın vicdan ve inancının gereksinimlerini dikkate almak adına hiçbir tedbirin öngörülmediğini gözlemleyen AİHM, verilen cezaların demokratik bir toplumda gerekli olduğunun kabul edilemeyeceğine hükmetmektedir”

AİHM Tarhan v. Türkiye kararında, şu tespitlere yer vermiştir.

“AİHM zorunlu askerlik hizmetine hiçbir alternatif hizmet önermeyen ve başvuranın vicdani ret hakkından yararlanıp yararlanamayacağını saptayacak etkili ve erişilebilir bir usul öngörmeyen bir sistemin, toplumun bütününün çıkarları ve vicdani retçilerin çıkarları arasında adil denge sağlamış bir sistem olarak

adlandırılmayacağını gözlemlemektedir. Buradan yetkili makamların Sözleşmenin 9. Maddesi gereği zorunluluklarını yerine getirmedikleri sonucu çıkmaktadır”

8. Bunların dışında ilave etmek istedikleriniz var mı?

Bu röportaj ve ilginiz için, tüm hak ihlâllerine uğramış ülkem ve dünya insanları adına tüm vicdani retçiler için teşekkür ederim.